QNIEPEN, BALOMBI U SIRENI

J.F.Porsella-Flores

L-arloġġ li kien hemm fil-Pjazza tal-Birgu sa kemm ma ġġarrafx b'ħidma tal-għadu fix-xahar ta'April 1942, kien ilu juri u jdoqq il-ħin minn qrib is-sena 1629 fi żmien il-Gran Mastru de Paola.

Kien arloġġ uniku f'Malta u Għawdex għaliex minbarra il-karatteristiċi tiegħu ta' żewġ kwadranti u minutiera waħda f'kull kwadrant, b'żewġt iqniepen idoqqu il-kwarti u is-siegħat, ma kinetx tieħu ħsiebu il-parroċċa, imma l-Università tal-Birgu (illum ngħidu il-Kunsill Lokali) sakemm ma tneħħewx is-Sindki fil-bidu ta' l-Amministrazzjoni Ingliża fis-seklu dsatax. Imbagħad għadda taħt ir-responsabbiltà ta' l-Amministrazzjoni jew Gvern Ċentrali sa meta inqered.

Imma qabel ma tqiegħed l-arloġġ, it-torri jew turretta kien ilu jeżisti sa minn qrib is-sena 1549, fi żmien il-Gran Mastru d'Omedes, li kien kompla jaħseb, bħall-Gran Mastri ta' qablu, biex isaħħaħ id-difiża tal-Birgu, jew il-Belt il-Gdida, dak iż-żmien il-belt kapitali ta' Malta, fejn l-Ordni ta' San Ġwann kienet għamlet is-sede tagħha sa mill-wasla tagħha hawn Malta fis-sena 1530.

In-Newwieħa u l-Ferrieħa. Minn fuq din it-turretta għolja 75 pied (madwar 24 metru) mill-art, kienu jiġu osservati il-movimenti tax-xwieni mill-bogħod u permezz tad-daqq ta' qanpiena u bnadar kienu jingħataw sinjali lill-għassiesa fil-fortiizzi madwar il-Birgu.

Din il-qanpiena kienet fonduta f'Messina fis-sena 1514 fil-funderija ta' ċertu Antonellu Carbuni, kif wieħed kien jista' jaqra fuq l-istess qanpiena. Il-poplu kien taha l-isem doppju ta' *newwieħa* u *ferrieħa* skond is-sinjali li kienet twassal.

Il-qanpiena serviet ħafna fi żmien l-Assedju l-Kbir ta' l'1565. Bħala *newwieħa* kellha ħafna x'tagħmel minħabba l-attakki spissi speċjalment meta il-Misilmin għamlu prexxa fis-swar u kien hemm biża' kbir li kienu ser jirbħu huma. Imma mis-7 ta' Settembru id-daqq tagħha ma kienx iktar kiebi jew newwieħi imma wieħed ferrieħi; għalhekk isimha inbidel f'dak ta' *ferrieħa* għaliex malli intlemaħ fuq ix-xefaq is-Sokkors... fi żmienna ngħidulu *convoy*... il-għadu tbiegħed u irtira umiljat għat telfa li ġarrab. U minn dak il-jum glorjuż tas-7 ta'Settembru 1565 il-Birgu inbidillu ismu mill-ġdid għal dak ta' *il-Belt Rebbieħa* jew *Citta' Vittoriosa,* kif għadu magħruf uffiċjalment sal-lum. Niftaħ daqsxejn ta' parentesi u ngħati *prosit* lil-Kunsill Lokali talli għażel din il-ġurnata bħala Jum il-Birgu. U minn dak in-nhar anki il-qanpiena saret ukoll il-Qanpiena tar-Rebħa.

Il-Balomba (jew palomba) u s-sirena. Fi żmien it-Tieni gwerra, 1939-1945, post din il-qanpiena ħadetu il-balomba jew sirena li kienet iddoqq b'leħen kiebi jew newwieħi is-sinjal ta' attakki mill-ajru *air-raid warning* x'ħin kienu joqorbu l-ajruplani qerrieda, u b'leħen ferrieħi is-sinjal li l-għadu tbiegħed *raiders passed.*

Il-Qanpiena ta' Sant'Anġlu. Meta fit-8 ta' Mejju 1943 fl-Afrika ta' Fuq, il-belt ta' Tunes ċediet f'idejn it-Truppi Alleati, ferħ kbir kien ħakem ukoll lill-poplu Malti u Għawdxi, u l-għada il-Ħadd 9 ta'Mejju kienu saru dimostrazzjonijiet spontanji bħala espressjoni ta' dan il-ferħ. Kien ġie miftiehem biex f'nofs inhar tindaqq mota mill-knejjes wara sinjal mogħti mill-Birgu, mill-qanpiena tal-Forti Sant'Anġlu. Din kien mar idoqqha, kif kien qalli hu stess, l-Arċipriet tal-Birgu, il-Kanonku (wara Monsinjur) Dun Pawl Galea, li miet fid-29 ta' Marzu, 1996, fl-għomor ta' 90 sena.

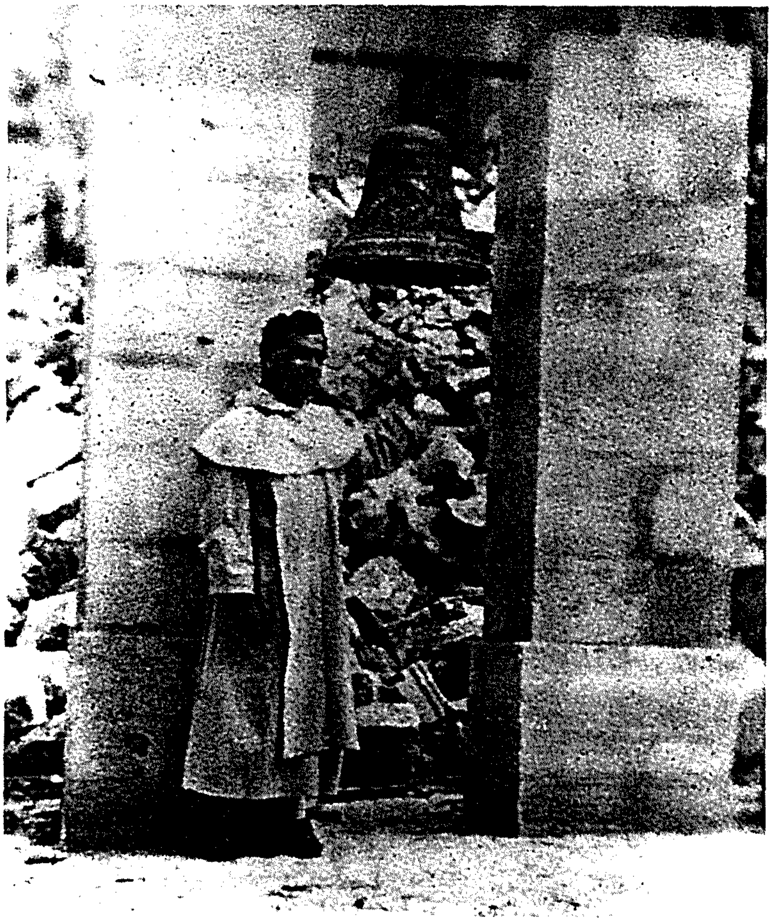

P. Philip Mallia O.P. jidher jiġbed lsien
il-qanpiena ta' l-arloġġ fil-pjazza tal-Birgu
f'ritratt meħud fit-23 ta' Mejju 1943 waqt
ċelebrazzjonijiet għar-rebħiet tal-Allejati.

*Ritratt provdut mill-awtur, kopja tal-oriġinal
li kien silfu P.Philip*

Dak in-nhar post il-Ferrieħa tat-torri ta' l-Arloġġ kienet ħaditu il-Ferrieħa l-oħra, xejn inqas glorjuża minnha, tal-Forti Sant'Anġlu. Imma ġara li ħmistax-il ġurnata wara, il-Ħadd 23 ta'Mejju, kienu saru ċelebrazzjonijiet uffiċjali f'Malta u Għawdwex għall-ħelsien tal-Belt ta'Tunes mill-ħakma nażista. L-isqfijiet ta' Malta u Għawdex ħargu kull wieħed ċirkolari biex tiġi ċelebrata quddiesa kantata ta' Radd il-Ħajr bil-kant tat-*Te Deum* u bid-daqq ta' mota.

Il-qanpiena tat-Torri ta' l-Arloġġ. Fil-pjazza tal-Birgu kienu nbnew par pilastri tal-ġebel bi travett fuqhom li minnu iddendlet qanpiena mill-par li kien hemm fuq it-torri ta' l-arloġġ qabel ma dan iġġarraf sena qabel, kif diġa' ktibna. Fil-verita' ma nafux liema waħda kienet imma nissoponu li kienet dik li tat is-sinjal ferrieħi tar-rebħa ta' l-Assedju l-Kbir ta' l-1565. Nissoponu wkoll li kien mar idoqqha l-Arċipriet tal-Birgu li ħmistax qabel kien mar idoqq dik tal-Forti Sant'Anġlu.

Patri Filippu Mallia, Dumnikan, li minn Diċembru 1942 kien wieħed minn erba' patrijiet li reġgħu niżlu l-Birgu, fil-Palazz ta' l-Inkwiżitur, biex minbarra li jaqdu il-missjoni saċerdotali tagħhom, jieħdu ħsieb l-iskola elementari tal-Gvern, fl-Armerija, dak inhar tat-23 ta' Mejju niżel il-pjazza u ġie ritratt fil-waqt li qiegħed jiġbed il-ħabel ta' ilsien din il-qanpiena, kif nistgħu naraw f'dan ir-ritratt, li kien silifni hu biex nagħmel kopja tiegħu. Grazzi għal din l-inizjativa għaqlija ta' Patri Mallia, li miet fis-27 ta' Jannar, 1996, fil-għomor ta' 87 sena, għandna dokument storiku u eċċezzjonali, għax huwa uniku, ta' x'sar il-Birgu dak inhar. Sfortunatament ma nafux fejn jinsabu illum iż-żewġ qniepen ta' l-arloġġ. Lanqas ma nafu għaliex l-Amministrazzjonijiet li kellna minn wara l-gwerra 'l hawn , minkejja ir-rakkomandazzjoni ta' Hubbard and Harrison, it-*Town Planners,* ma ridux itellgħu mill-ġdid l-arloġġ storiku biex waqt id-daqq ħelu u paċifiku tal-kwarti u s-sigħat niftakru mill-ġdid fil-ħidma tan-Newwieħa u tal-Ferrieħa.

Il-qanpiena tat-Tarzna. Nixtieq infakkar ukoll qanpiena oħra ta' tifkira partikolari l-aktar għan-nies tal-Kottonera , il-qanpiena tat-Tarzna. Sal-bidu tas-snin tletin is-sinjal biex il-ħaddiema tat-Tarzna *Dockyard* jidħlu jaħdmu, kien jingħata permezz ta' qanpiena li kienet tinsab mingħalija qrib l-arloġġ fuq il-Forti San Mikiel, L-Isla. Din kienet tibda iddoqq permezz ta' tokki fis-6.30 ta' filgħodu, u iżjed ma joqrob il-ħin tas-7 x'ħin jibda ix-xogħol, it-tokki kienu ikunu dejjem iktar spissi sa kemm jieqfu ħesrem fis-7 eżatti. Dan iż-żmien ma kienx hemm *walking-in time*; fis-7 wieħed kien irid ikun diġa' f'postu lest biex jibda jaħdem. Biss dawk li kienu jibgħatuhom jaħdmu fuq abbord kellhom il-*floating time*, kelma imħassra bil-malti għal 'flottajm'. Minbarra l-ħin li kienu jieħdu biex jaslu abbord, kienu jieqfu mix-xogħol ftit tal-ħin qabel l-oħrajn biex jerġgħu lura f'posthom fil-*workshop* biex joħorġu mit-Tarzna fil-ħin mal-kumplament tal-ħaddiema.

Il-qanpiena kienet terġa' iddoqq għall-ħin ta' l-ikel, x'ħin anke xi tfal kienu jitħallew jidħlu it-Tarzna iwasslu l-ikel sħun lil nieshom f'borma ta'l-enamel kulur blu b'żewġ saffi, u post fuq l-għatu fejn jitqiegħed il-melħ. Iddoqq mill-ġdid biex ikompli ix-xogħol wara l-ikel, u għal darb'oħra fl-4 ta' wara nofs inhar biex il-ħaddiema imorru lura lejn djarhom wara ġurnata xogħol. Dak iż-ħmien l-overtime kien iktar ħolma milli realta'.

Il-Balomba. Għal nofs is-snin tletin flok il-qanpiena beda jsir użu mill-balomba (jew palomba), bħalma għadu jsir s'issa. Din ġeneralment iddoqq b'ton wieħed. Għal bidu tal-gwerra kien hemm min għadu juża il-kelma 'sirena' bħal ta' dik li kienet tagħti is-sinjal ta' l-*air raid.* Lil din għall-ewwel kien hemm, kif għidna, min isejħilha balomba jew palomba, bħal tat-Tarzna, imma wara ftit it-tnejn spiċċaw biex jissejħu bl-istess isem: *is-sirena.*

Insomma anke il-qniepen kellhom il-folklor tagħhom. Nissoktaw niktbu xi ħaġa dwar qniepen oħra, f'ħarġa oħra.